

УДК 349.6

ОРГАНІЗАЦІЯ ОХОРОНИ ТА ЗАХИСТУ ЛІСІВ В УКРАЇНІ

Книжник К.В.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Дана стаття присвячена проблемі боротьби з незаконною вирубкою лісу в Україні. У статті наведено статистику, яка вказує на масштаби вирубки лісу за останні п'ять років. Також була проаналізована діяльність правоохоронних органів щодо викриття незаконної вирубки лісу в Україні. У статті досліджені деякі положення законодавчих актів, які спрямовані на боротьбу з незаконною вирубкою лісу в Україні. Накреслені шляхи змін законодавчого врегулювання даної проблеми.

Ключові слова: ліс, незаконна вирубка лісу, деревина, експорт лісоматеріалів, ліс-кругляк.

Постановка проблеми. Ліси є національним багатством країни і за своїм призначенням та місцем розташування виконують екологічні (водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі, рекреаційні), естетичні, виховні та інші функції та підлягають державній охороні [1].

Відповідно до ст. 13 Конституції України земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу [2]. Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених Конституцією. Та, як показує практика, ряд цих органів, забуваючи про інтереси народу, порушують чинне законодавство, зокрема і в сфері вирубки лісів.

Поняття лісу визначено в ст. 1 Лісового кодексу України, відповідно до якої ліс – тип природних комплексів (екосистема), у якому поєднуються переважно деревна та чагарникова рослинність з відповідними ґрунтами, трав'яною рослинністю, тваринним світом, мікроорганізмами та іншими природними компонентами, що взаємопов'язані у своєму розвитку, впливають один на одного і на навколишнє природне середовище [3].

Надзвичайно актуальною є проблема незаконної рубки, яка негативно впливає на екосистему лісу. У зв'язку з існуванням тіньового ринку деревини відбувається погіршення стану природного середовища, розвитку лісового господарства та національної економіки в цілому. На сьогоднішній день ця проблема набула таких великих масштабів, що почала виходити з-під контролю екологів, а це може призвести до національної екологічної катастрофи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження та вивчення питань щодо правового регулювання охорони лісів в Україні у свій час здійснювали В.І. Бабенко, П.І. Томіленко, О.В. Головкін, Н.В. Бондарчук, Б.В. Кіндюк, Л.В. Мендик, Н.Р. Кобецька, О.В. Кобець, А.А. Матвієць, О.М. Шумило, Ю.С. Шемшученко та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідження даної проблематики набуває ще більшої актуальності з плином часу, бо екологія, в тому числі, і лісове багатство країни має великий вплив на збереження та розвиток українського генофонду.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідження існуючих проблем в Україні щодо не-

законної вирубки лісу в Україні та спроба знайти ефективні напрямки подолання цієї проблеми.

Виклад основного матеріалу. Погіршення стану лісів в Україні сьогодні є однією з найбільших екологічних проблем України.

Згідно із Законом України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» за площею лісів та запасами деревини Україна є державою з дефіцитом лісових ресурсів. Ліси займають більш як 15,7 відсотка території України (9,58 мільйона гектарів) і розташовані в основному на півночі (Полісся) та заході (Карпати). Оптимальним, за європейськими рекомендаціями, є показник лісистості 20 відсотків [4]. Екологи стверджують, що за останні роки лісистість в Україні скоротилася щонайменше до 11%, тоді як офіційні джерела повідомляють, що вона становить 15,7%.

Слід окреслити причини, які завдають шкоди лісовому господарству України: неефективне використання лісового фонду; відсутність державної політики у цій сфері; брак належного обліку лісових ресурсів; непрозоре проведення аукціонів із продажу деревини; здійснення неконтрольованих вирубок.

За даними МЕРТ, обсяг незаконних рубок у 2016 році становив 27,7 тис. м³, а у 2017 році – 26 тис. м³, що призвело до збитків на суму близько 137 млн. грн. та 157,7 млн. грн. відповідно.

Поряд з іншими напрямами роботи, які виконує ЄС, вирізнився напрям боротьби з незаконним імпортом деревини. Це пояснюється тим, що ЄС є одним із найбільших імпортерів деревини в світі. Саме це стало підґрунтям до прийняття нового закону – Регламенту ЄС, який встановлює критерії експорту деревини на ринок країн ЄС, або EUTR, – що почав діяти у 2013 році і забороняє імпорт дерев, які незаконно отримані в країні походження. У цьому Законі передбачається, зокрема, мінізування ризику отримання незаконної деревини. Однак дослідження Earthsight показує, що цей закон не працює, і що деревина ймовірно незаконного походження продовжує наповнювати ЄС [5].

У квітні 2015 року Верховна Рада України підтримала зміни до законодавства, які поступово запровадили заборону на експорт лісоматеріалів необроблених (лісу-кругляку) строком на 10 років. З 1 січня 2015 року почав діяти Мораторій на «експорт лісоматеріалів у необробленому вигляді» на всі породи, окрім сосни, а вивозити кругляк сосни заборонили з 1 січня 2017 року.

Ухвалення Україною мораторію на експорт необробленої деревини – наслідок політики сусідніх держав, зокрема, до аналогічних обмежувальних заходів вдалилися Білорусь і Молдова [6].

Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій за фінансової підтримки Європейського Союзу в рамках проекту «Діалог зі сприяння торгівлі» були проаналізовані результати запровадження в Україні тимчасового мораторію на експорт лісоматеріалів у необробленому вигляді. Так, в ході цього дослідження було визначено, що заборона на експорт деревини необробленої не зупинила її поставки за кордон.

Останнім часом прослідковуються незаконні схеми оформлення ділової деревини під виглядом паливної. У зв'язку з цим збільшилась кількість випадків приховування лісу-кругляка в тих партіях, які відвантажуються легально. Можна твердити, що основним адресатом незаконного морського вивезення стала Туреччина, сухопутного – суміжні країни ЄС.

Закарпаття можна назвати одним з епіцентрів цієї проблеми, оскільки межує з країнами ЄС. Значний обсяг незаконних рубок вже традиційно спостерігається в Карпатах, тому що в цьому регіоні росте найбільше рідкісних дерев, які відповідно коштують дорожче, зокрема букові праліси, що є одним із об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО.

Саме через це влада регіону змушена проводити жорсткий контроль регіонального експорту та блокування перевезень лісу через держкордон України, в тому числі мережею «Укрзалізниця».

Свій вклад в розв'язання даної проблеми внесла судова влада Закарпаття, яка ініціювала конфіскацію вагонів лісу, підготовлених для вивезення в ЄС і оформлених з порушеннями. Не стояли осторонь громадські активісти, що блокували незаконний вивіз деревини. Саме активісти встановили, що деревина, ціна якої сягала 100 євро, перевозилася як дрова ціною до 27 євро за метр кубічний.

Великих масштабів набула незаконна вирубка на Поліссі, Волині, Чернігівській та Київській областях. Так, 31.01.18 було направлено повідомлення для внесення відомостей в ЄРДР про виявлення ознак кримінального правопорушення за ст. 246 КК України «Незаконна порубка лісу», бо було затримано тягач «Урал» з причепом, завантаженим близько 20 кубами деревини у контрольному прикордонному районі поблизу села Гусарівка. Дозвільних документів на її перевезення у водія не було.

Подібні затримання були проведені 30.03.18 неподалік населеного пункту Першотравневе, що на Житомирщині; 05.04.18 на околиці села Кам'яне Рокитнівського району, що на Рівненщині; 21.04.2018 на Сумщині. Дозвільних документів на право вирубки лісу в жодному з наведених випадків не було.

25.05.18 на Рівненщині правоохоронними органами було викрито незареєстровану пилораму, на якій незаконно оброблювали деревину. Було вилучено 15 колод дуба та 10 кубометрів обробленого пиломатеріалу.

Журналісти українських ЗМІ приділяють значну увагу питанню незаконної вирубки лісу. Так, саме журналісти виявили вирубку ліса на

території державного лісу в Хотянівці під Києвом біля одного з маєтків, які пов'язують з екс-міністром екології часів президентства Віктора Януковича Миколою Злочевським.

Прокуратура спробувала через суд повернути державі ці лісові ділянки, а держінспектор двічі намагався перевірити законність будівництва в лісі, але не довів справу до кінця. Наразі ж потрапити на цю територію громадяни, як і в часи Януковича, не можуть.

«Лісники, наприклад, могли б розірвати угоду із користувачем лісу. Але лісництво не поспішає. Кажуть, немає заяви від громадян. А факт, що державний інспектор не може туди потрапити, не беруть до уваги» [7], – йдеться у розслідуванні журналістів спецпроекту «Пострепорт» програми «Схеми».

Дуже страждають лісові насадження у зоні АТО, а саме в Донецькій та Луганській областях, де зафіксували 50% випадків незаконного знищення лісів.

Незаконну схему щодо вивезення лісу з України свого часу створив колишній голова Держлісагентства Віктор Сівець. Ця схема базувалася на злочинній вирубці, яка за документами прикривалася санітарною рубкою та оздоровленням. В Earthsight порахували, що санітарне вирубування становить наразі 38-44% від загального виробництва й експорту лісу.

Дані Держстату свідчать навіть про більші показники. У 2017 році обсяги заготівлі лісу в Україні зменшилися на 3,6% та склали 18,9 млн м³.

Зрубаний «задня оздоровлення» кругляк на кордоні маскують під дрова чи іншу дозволена для експорту продукцію. Згідно зі звітом експерта проекту ЄС «Правозастосування й управління в лісовому секторі (FLEG)» Михайла Попкова, експорт дров у 2016 році виріс на 30% в порівнянні з 2015 роком.

Заслуговує на увагу Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо збереження українських лісів та запобігання незаконному вивезенню необроблених лісоматеріалів», який було прийнято 3 липня 2018 року. Основна його мета забезпечення збереження лісового фонду країни. Це досягається шляхом обмеження внутрішнього споживання необроблених лісоматеріалів і посилення адміністративної та кримінальної відповідальності за незаконне вирубування лісу та подальший його експорт поза митним контролем (контрабанду).

Цей Закон передбачив введення тимчасової заборони, строком на вісім років з дня набрання ним чинності, вивезення за межі митної території України в митному режимі експорту деревини паливної.

Також передбачив, що обсяг внутрішнього споживання вітчизняних лісоматеріалів необроблених не повинен перевищувати 25 мільйонів кубічних метрів на рік.

Цей Документ вніс зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення, яким передбачено підвищення штрафів за незаконну вирубку лісу та молодняка в кілька разів (максимально до 600 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян для посадових осіб), а також до Кримінального кодексу України (доповнено статтею 201-1).

Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо збереження українських лісів та запобігання незаконному вивезенню необроблених лісоматеріалів» (реєстр. № 5495), після підписання Президентом України, набуде чинності з 1 січня 2019 року [8].

Висновки і пропозиції. Неурядова організація Earthsight, яка займається вивченням проблем незаконної вирубки лісів у світі у своїй доповіді вказала, що станом на 2018 рік за обсягами постачання нелегальної деревини до країн ЄС, України обійшла країни Латинської Америки, Африки та Південно-Східної Азії разом узяті [9].

Слід зазначити, що з України йде поставка лісу-кругляку, хоча вона і дещо змінилася. З 2015 по 2017 рік обсяги поставок зменшилися в 4 рази – з 2 до 0,5 млн. тонн. Запроваджений мораторій, а саме Мораторій на «експорт лісоматеріалів у необробленому вигляді», не досяг своєї мети в захисті території українських лісів від незаконної вирубки. Невелике зменшення загальних обсягів заготівлі на 3,6% у 2017 році пояснюється змінами до санітарних правил, які скоротили обсяг суцільних санітарних рубок.

Отже, можна зробити висновок, що мораторій ніяким чином не вплинув на зменшення обсягів вирубки лісів та припинення експорту необробленої деревини.

Відповідно до ст. 50 Конституції України, кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, а також право на її поширення, і така інформація не може бути ніким засекречена [2]. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» встановлює, що на спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів, його органи на місцях та інші спеціально уповноважені державні органи покладається обов'язок інформування про стан навколишнього природного середовища [10].

Точна інформація про стан лісових екосистем необхідна для прийняття правильних управлінських рішень. Вбачаємо одним із шляхів розв'язання проблеми незаконної вирубки лісу є проведення постійного моніторингу у галузі охорони лісів.

Останнім часом прослідковується посилення уваги з боку законодавця щодо збереження лісового багатства в Україні. Так, було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо збереження українських лісів та запобігання незаконному вивезенню необроблених лісоматеріалів», яким були підвищені санкції за незаконну вирубку українських лісів. Можна зробити висновок, що ці спроби на шляху збереження лісової екосистеми України слід поширювати, бо ліс – це легені планети.

Список літератури:

1. Екологічне право України. Академічний курс: Підручник / За заг. ред. Ю.С. Шемшученка. – К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2008. – 720 с. – С. 453.
2. Конституція України від 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
3. Лісовий кодекс України: прийнятий Верховною Радою України від 08.02.2006 р. № 3404-IV // Офіц. вісн. України. – 2006. – № 11. – Ст. 691.
4. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року: Закон України від 21 грудня 2011 р. Повітряне, космічне, екологічне право. 20 Юридичний вісник. 4(33). 2014. № 2818-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2818-17>.
5. Причетні до корупції. Як компанії-мільяртери та уряди ЄС не справляються з проблемами українських лісів [Електронний ресурс] / Матеріали звіту Earthsight «Причетні до корупції. Як компанії мільяртери та уряди ЄС не справляються із проблемою українських лісів». – Режим доступу: https://docs.wixstatic.com/ugd/624187_dd4b0fe9b25c4f7e9cc83a70bbeb3989.pdf. – Дата публікації: липень 2018. – Дата перегляду: 25.10.2018.
6. Калашник П. Україна є головним експортером незаконної деревини в країні ЄС – доповідь [Електронний ресурс] / Павло Калашник // Сайт Громадського телебачення. – Режим доступу: <https://hromadske.ua/posts/ukraina-ie-holovnym-eksporterom-nezakonno-derevynu-v-krainy-yes-dopovid>. – Дата публікації: 15 липня 2018. – Дата перегляду: 01.11.2018.
7. Журналісти виявили біля маєтку экс-міністра екології Злочевського вирубку державного лісу [Електронний ресурс] / Сайт телеканалу новин «24». – Режим доступу: https://24tv.ua/zhurnalisti_viyavili_bilya_mayetku_eks_ministra_ekologiyi_zlochevskogo_virubku_derzhavnogo_lisu_n1046329. – Дата публікації: 12 жовтня 2018. – Дата перегляду: 03.11.2018.
8. Парламент прийняв зміни до законодавства щодо посилення відповідальності за незаконну вирубку лісу та подальший його експорт [Електронний ресурс] / Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/parlament-prijnyav-zmini-dozakonodavstva-shodo-posilennya-vidpovidalnosti-za-nezakonnu-virubku-lisu-ta-podalshij-jogo-eksport>. – Дата публікації: 3 липня 2018. – Дата перегляду: 03.11.2018.
9. Калашник П. Україна є головним експортером незаконної деревини в країні ЄС – доповідь [Електронний ресурс] / Павло Калашник // Сайт Громадського телебачення. – Режим доступу: <https://hromadske.ua/posts/ukraina-ie-holovnym-eksporterom-nezakonno-derevynu-v-krainy-yes-dopovid>. – Дата публікації: 15 липня 2018. – Дата перегляду: 01.11.2018.
10. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 № 1264-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>.

Книжник Е.В.

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

ОРГАНИЗАЦИЯ ОХРАНЫ И ЗАЩИТЫ ЛЕСОВ В УКРАИНЕ

Аннотация

Данная статья посвящена проблеме борьбы с незаконной вырубкой леса в Украине. В статье приведена статистика, указывающая на масштабы вырубки леса за последние пять лет. Также была проанализирована деятельность правоохранительных органов по раскрытию незаконной вырубки леса в Украине. В статье исследованы некоторые положения законодательных актов, направленных на борьбу с незаконной вырубкой леса в Украине. Намечены пути изменений законодательного урегулирования данной проблемы.

Ключевые слова: лес, незаконная вырубка леса, древесина, экспорт лесоматериалов, лес-кругляк.

Knyzhnyk K.V.

Yaroslav Mudryi National Law University

ORGANIZATION OF PROTECTION AND PROTECTION OF FORESTS IN UKRAINE

Summary

This article is devoted to the problem of combating illegal logging in Ukraine. The article gives statistics indicating the extent of deforestation over the past five years. It also analyzed the activities of law enforcement agencies to combat illegal logging in Ukraine. The article examines some provisions of legislative acts aimed at combating illegal logging in Ukraine. The ways of legislative regulation of this problem are outlined.

Keywords: forest, illegal felling of timber, timber, export of timber, logswood.